

Değer Çatışmaları ve Sanat

Leyla Varlık ŞENTÜRK*

ÖZET

Değer; toplumsal yapının ya da kişisel görüşün (güzelin, iyinin, doğru olanın, erişilmek istenen, savunulan) geçerli ve kabul edilebilen olması için, gerekli olan şeyin özelliğidir. Çıkarlar ve ideolojiler arasındaki derin karşıtlık ise çatışmayı ortaya koymaktadır. Çatışmanın gerçekleşebilmesi için en azından iki farklı toplumsal etken olması gerekmektedir ve bu toplumsal etkileşim sürecini oluşturmaktadır. Her çatışma, çatışan değerler arasında bir uzlaşmayı gerektirir. Bu da toplumun bütünleşmesini ve ortak değerlere sahip olmasını kolaylaştırmaktadır. Çatışma, bir şeyin başka bir şeye göre daha yüksek, daha tercih edilebilir olmasını sağlayan aşama düzenidir.

İnsanoğlumun varoluşundan günümüze kadar çeşitli kültürler oluşmuş ve zaman içerisinde oluşan değerler bir önceki değerler bütününe göre daha üstün bir özellik kazanmıştır. Bu gelişmeler sonucundaki her değişiklik bir sonraki kültür yapısına yansımış ve onu etkileyerek değişmesine sebep olmuştur. Tarih öncesinden tarih çağlarına, İlkçağdan Ortaçağa, Ortaçağdan Yeniçağa, Yeniçağdan Teknoloji çağına geçişte olduğu gibi.

Farklı toplumların sanatlarını incelediğimizde konu, teknik, duygu ve amaçlarıyla içinde bulunduğu toplumdaki ayrı olmadığını o toplumun olguları ile şekillendiğini kavrayabiliriz. Sanatçı yapıtlarında içinde bulunduğu toplumdaki aldığı izlenimlerini yansıtabilmektedir.

Anahtar kelimeler; değer, çatışma, sanat.

ABSTRACT

Value is characteristics of the thing, which is necessary for needed conditions to be done for social structure or personal opinion (beauty, goodness, truth, desired and to be defended) to be valid and acceptable. Deep contrast between profits and ideologies put forward the conflict. To achieve conflict there

* U.Ü. Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

should be at least two different social factors and these forms social interaction process. Every conflict needs agreement between opposing values. This simplifies society to be integrated and possess the common value. Conflict is a grade system, which provides something to be more preferable than anything else.

From the existence of human being until present day some different cultures have been formed and the values, which formed in that time had a superior characteristic than previous ones. All the changes resulted by these improvements reflected to latter cultural structures and caused to change by affecting them. As passing from the prehistory to historical ages, from the first age to middle age, from the middle age to new age, from the new age to technology age.

When we investigate the art of different communities, we can understand that it is not apart from the point of subject, technic, feeling and purposes, from the community in which it is and formed by the events of that community. Artist is able to reflect impressions he took from the community he is in, to his work of art.

Key words; value, contrast, art.

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde yaşanan tüm kurumlar kendi dönemleri içerisinde incelendiğinde, toplumların ön plana çıkardıkları değerlerin , yaşayış biçimlerinin ve sanatlarının hiç bir zaman birbirlerinin tamamen aynı olmadığı görülmektedir. Ortaya çıkan değer ölçütleri ve bir sonraki süreçte o değerlerin yerini alan daha farklı değerlerin ortaya çıkması değişimlere sebep olmuştur. Sanat tarihindeki üslup çeşitliliği de bu yüzdendir. Değişimler kimi zaman yavaş yavaş, bir önceki değerlerin bir kısmını içinde bulundurarak, kimi zaman da birden bire ortaya çıkan tamamen farklı değerlerle yıkılmıştır. Bu ani değişiklikler sonucunda ise, değer çatışmaları oldukça fazla yaşanmıştır.

Zaman içerisinde, toplumsal etkileşimler ve değişimler sonucu ortaya atılmış olan kimi değerler, yeni düzenlerde önceleri yadırganıp ters tepkiler gördükten sonra şekil değiştirerek, yeni değerleri oluşturmaktadır. Yeni değerlerin ortaya konması, yaratıcılığı gerektirmektedir. *Yaratıcı düşünce olmadan eksikliklerin, yetersizliklerin ve yozlaşmaların görülmesi imkansızdır. Engellerin aşılmasında ,sorunların çözülmesinde geçerli ve gerçekçi yol yaratıcı düşünceyle bulunmaktadır. Yaratıcı düşünce olmadığı zaman insanın, toplumun, uygarlığın gelişmesinden söz edilemez. İnsan yaratıcı düşünceye dayanan davranışlar yaptığı zaman yücelir. Başkalarının bakış açısını ve düşüncelerini etkiler. Topluma katkıda bulunur, uygarlığa ayak uydurur¹.*

Sanat, yalnızca sanatçının kendi iç yapısıyla değil, içinde bulunduğu dönemin ve ulusun toplumsal hayatı ve beğenileri ile de varolmaktadır. Sanat eserleri ise, toplumsal bir şekillenmedir. Toplumlar, yaşadığı dönemi oluşturan değerlerle şekillenir ve her toplumun sanat eserlerinde de kendi ulusallığına ait bazı ortak noktalar görülür. Türk sanatı, Yunan sanatı, İtalyan sanatı, Amerikan

¹ Köknel Özcan, "Çağdaş Düşünce", Çağdaşlık ve Yaratıcılık, s. 84, Ada Yayınları, İstanbul, 1987.

sanatı gibi. Her sanat yapıtı, ne türden olursa olsun içinde yaratılmış olduğu çağın ya da dönemin genel evren ve varlık kavrayışını, obje yorumunu ve yaşam felsefesini ifade eder².

Ortaya konulan değerler sadece belli bir toplumda değil, farklı toplumlarda da görülebilmektedir. Etkileşim ve iletişim sonucu, dünyanın herhangi bir bölgesindeki sanat, uluslararası beğeni açısından kabul görüp öncü ve ortak bir görüşün doğmasına sebep olabilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda Paleolitik dönemde bir toplumsallaşma ve paylaşım olmadığı için mağara duvarlarına çizilmiş olan figürlerin belli bir kompozisyon içinde olmadığını ve bunların sanat adına değil sadece toplumsal yapıları gereği bir iletişim aracı olarak yapıldıklarını biliyoruz. Neolitik toplumlarda ise, toprağa yerleşerek tarımcılıkla uğraşan insan topluluklarının kentleşmeye başladıklarını ve mutlak kişilerce yönetilen kurumların oluştuğunu görmekteyiz. Yazının keşfedilmesi ve mimarının ölçülü ve planlı olarak ele alınması ve değiş-tokuş sistemiyle ticaretin başlaması resim sanatında da bir bütünlüğün ve kompozisyon olgusunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarih öncesinde mağara duvarlarını süslemekten öte hayatta doğa ve doğadaki varlıklara karşı zorlu bir savaş olduğunu dile getiren bu resimler, hayatta kalabilmek için sürdürdükleri savaşın bir parçasıydı ve insana büyüsel bir güç sağladığına inanılmıştı. Bunlar doğaya ve hayvana egemen olmanın birer sembolüydü. Bunun yanı sıra tarih öncesinde resmin taşıdığı bir başka unsur da iletişimdi. Soyutlanmış biçimler, yazıda bir işaretler dilinin kurulmasını ve bu görsel işaretlerin her birinin bir nesneyi ya da kavramı göstermesini sağlamış ve bir anlatım aracı olmuştu.

Eski Mısır'da sanatın görevi Tanrı-Kralı tekrar yaratmaktı. Sanatın ne olduğu değil, Tanrı-Kralın ve sahip olduklarının nasıl olduğu önemliydi. Bu sanatın örnekleri olan büyük tapınaklar ve mezar anıtları Tanrı-Kralın ebedi, sürekli ve kutsal olmasından kaynaklanıyordu. Yunan sanatında da sanat bir tanrının, bir kralın, bir yaratınının yaşatılması ve sembol olarak gösterilmesi için kullanılmıştı. Yunan sanatı, insanın, insan olarak yüceltilmesini ve tanrının insanlaştırılmasını amaçlamıştı. İnsan formu, temaları oluştururken çoğu kez çıplak olarak gösteriliyor, giydirildiği zaman bile anatomi drapenin altından hissettiriliyordu.

Sanatın ilk anıtsal örnekleri Ortaçağ'da gerçeklik kazanmıştı. Sanatçı, yöneticiler ve din adamlarının hizmetinde, onların kabul edeceği görüş ve anlayış sınırları içinde ürünlerini gerçekleştiriyordu. Hristiyanlık Roma'nın resmi dini olduktan sonra, bütün geleneksel sanat biçimleri bu yeni dinin hizmetine girmişti. Batıda önemli olan tasviriydi. Tasvirin görevi ise, incilde anlatılanların halka indirgenerek görsel algı yoluyla dinin oluşturduğu yaşam değerlerini öğretmekti. Doğuda ise, sanatında İsa, Meryem ve Havariler tarihsel kişiliklerinden soyutlanmış, kavramsallaştırılarak düşünsel varlıklar olarak değer kazanmıştı.

M.S. 11. ve 12. yüzyıllarda görülen Roman sanatında sanatçıların bir çoğu manastırlarda kitapları yazan, resimleyen ya da kopya eden rahiplerdi. Bunlar aynı

² Tunalı İsmail, "Macit Gökberk Armağanı", Sanat Felsefesi Açısından Tarihsel "Değişme" ve "Süreklilik", s. 128, TDK, Ankara, 1983.

zamanda duvar resimleri de yapmışlardı. Duvar resimleri yalnız kiliselerde değil, saraylar ve şatolarda da kendisini gösteriyordu. Roman sanatı Ortaçağ felsefesi ve Hristiyan estetiğinin bir bileşkesiydi Duyularla algılanabilen dünyanın ve insan vücudunun güzelliğini küçümsemiş, maddi olmayan güçlerin gerçekliğine ve eylemine katılan olgularla ilgilenmişlerdir.

13. yüzyıl ile birlikte Gotik sanatına gelindiğinde ise, maddeden uzaklaşp tanrıya yönelme kendisini göstermişti. Dünyayı aşma eylemi bu yönelmenin temelini oluşturuyordu. Gerek mimaride gerekse heykel sanatında, alışlagelmiş oranlar değişmiş, biçimler abartılı bir şekilde uzamaya ve incelmeye başlamıştı. Yunan sanatının tam tersine, insan vücudu bol giysiler içerisinde gizlenmiş ve kumaş kıvrımları da katetrallerin yükselme hareketine paralel olarak soyut bir çizgi zenginliği meydana getirmiştir.

14. yüzyılda ortaçağın fikirci ve soyutlayıcı düşüncesi ve bu düşüncenin sembolik biçimleri bırakılarak, doğayı gördüğü gibi vermeye çalışan natüralist bir üslup doğmuştu. Yaşam içerisindeki değerlerin değiştiği gibi, sanatın bünyesindeki değerler de değişmeye başlamıştı. Doğa, evren, ruh, din, tanrı, toplumsal gelenekler ve inançlar gibi değerleri insanlar bir birinden ayırmıştı.

15. yüzyılda Ortaçağın mistik tanrısal değerleri tamamen yok olmuş, baskı sanatı sayesinde, her yeni düşünce, her yeni buluş bütün dünyaya yayılmıştı. Rönesansla birlikte insan, doğanın en kutsal ve en üstün varlığı olarak ele alınmış, bilimsel ve sanatsal tüm çalışmalar insanın mutluluğuna hizmet etmişti. Dinsel inançların öteki dünyada aradığı mutluluğu yeniçağ insanı, kendi yaşamı içinde aramaya başlamış ve toplum bilinci şekillenmeye başlamıştı. *Rönesansın kendine örnek aldığı Antikçağ düşüncesi gibi, din ve gelenek baskısından kurtulmaya, her konu karşısında (din, devlet, bilgi, ahlak) eleştiren aklı kullanarak ön yargılardan arınımış bilgilere varmaya çalışır*³.

15. yy mekan, perspektiv, anatomi, ışık-gölge, açık-koyu, psikolojik anlatım, altın kesim gibi problemleri 16. yüzyılda kurallaşmış fakat amaç değil araç olmuştu. Daha önceleri fazla önemsenmeyen konu, ön plana çıkarak öykücülük ve tasvir şeklinde gündeme gelmişti. 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Maniyarizm, Rönesansın gerçekçi ve idealist kurallarına karşı bir tepki olarak birtakım yeni değerler ortaya koymuştu. Doğa ve doğa gözlemciliği söz konusuydu ve dış gerçeklik yerine iç dünya inançları ve hayalleri önem kazanmaya başlamıştı. Sanatçı yapıtında sembolik değerlere yer vermiş gördüğünü değil hissettiği ve hayal ettiğini sanatına yansıtmıştı.

Maniyarizm, Rönesans değerlerinin farklı ele alınması olmakla beraber 17. yüzyıl Barok sanatının yerleşmesinde bir geçiş dönemi görevini görmüştü. Figür ressamlığının yanı sıra peyzaj, natürmort, enteryör, töresel resim gibi yeni konuların gündeme geldiği yeni bir başlangıç noktasıydı. *Akılcılığın devam ettiği 17. ve 18. yüzyıllarda insan, hep ön plandaydı fakat, bu insanın evrensel değerlerinin eleştirisi ile ilgilidir. Örneğin, kıskançlık, haset, düşmanlık, fazilet, mutluluk vb. insanlık için ortak değer ve nitelikleri aklın süzgecinden geçirerek idealleştirmektedir*⁴.

³ Gökberk Macit, "Macit Gökberk Armaganı", Evrensel Bir Uyarılığa Doğru, s. 45 TDK, Ankara, 1983.

⁴ Turani Adnan, "Çağdaş Sanat Felsefesi" s. 40, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974.

18. yüzyılda devam eden akılcı felsefeyle birlikte, geleneklerden uzaklaşabileceğine, insan özgürlüğü ve mutluluğunun artacağı düşünülüyordu. Doğa bilimlerinin gerçeklik kazanmasıyla Klasizm gündeme gelmişti. Klasizmin özünde olan, doğayı akıl yoluyla taklit etmekte. Seçilen konular herkesin kavrayabileceği duygu, düşünce ve inançları içinde bulunduruyor, ifade edilirken de netlik tercih ediliyordu. *Klasizm Descartes felsefesine dayanmaktadır. Metafizik dünya görüşüne karşı çıkıp, doğa ile evreni keşfetmeye yönelik matematik ve fizik biliminden kuvvet alıyordu. Akılla herşeyin çözümlenemeyeceğine olan inanç özellikle 17. yüzyılda kuvvetleniyor ve tanrı, din, ruh, can gibi bilinmeyenlerin ne olduklarının tartışılmasına zemin hazırlıyordu*⁵.

1789 Fransız ihtilali ile birlikte toplum yapılarında meydana gelen büyük değişiklikler ve demokratik parlamenter döneme geçiş, hiç bir özgürlüğü olmayan kişiye tüm haklarını kullanabilme olanağı tanımıştı. Din kurumlarının baskısı ortadan kalkmış ve birey hayata, kendi özgür düşüncesiyle bakmaya başlamıştı. Sanat da aynı doğrultuda bunlardan etkilenmiş ve ilk bağımsız sanatı olan Romantizm ile birlikte "Sanat için Sanat" ideolojisi kendisini göstermeye başlamıştı. Romantizmin konuları, sarayın ve din kurumlarının baskı ve etkilerinden uzaktı. Romantikler özgürlüğün verdiği coşkuyla son derece renkli bir palet ve dinamik biçimlere sahip olmuşlardı. Bu sanatçılar özgür sanatçılar olarak konularını sipariş olarak değil kendi heyecanları ile kendi istedikleri gibi seçmişlerdi. Toplumdaki değişimlerle birlikte bireyin kendi kaderini kendisinin belirlemesi, çevresini değerlendirmesi ve eleştirmesi gündeme gelmişti. Sanatçı bu özgür ortamda güzeli inandığı gibi kavrayıp değerlendirdiğinde sanat tarihi içerisinde eserlerinde ilk kez bağımsız bir sanatçı fantezisinin yer almasını mümkün kılıyordu. Töre ve adetlere, toplumsal hayatın doğal düzenine uygun gerçekleri ortaya koymakla Realizm gündeme gelmiş, gerçekten ve gerçeklikten ayrılmadan sanat için sanat yapmak düşüncesi daha da önem kazanmıştı. Önemli olan, sanatçının içinde bulunduğu dönemdeki insana ve insanların genel ve özel karakterlerine uygun olan ve olması gereken unsurlara değinmekti.

19. yüzyıldan sonra özgürlük düşüncesinin önem kazanmasıyla birlikte yaratıcı buluşların oluşturduğu endüstri çevresinde üretim merkezleri oluşmaya başlamıştı. Fabrikaların kurulması işçi ve işveren kurumlarının oluşması ve bunların sosyo-ekonomik ilişkileri bu çağın en önemli özelliğiydi. Teknik olanakların gelişmesiyle endüstri çağının gerekleri olarak toplumda kentleşme yapısı da gündeme gelmişti. Bu gelişmeler bilim alanında, toplumsal yaşamda ve sanat alanında ortaya çıkmış ve objektif olarak doğanın gözlenmesi gerekliliği doğmuştu. Pozitif doğa bilimlerinin gelişmeye başlamasıyla doğanın duyularla algılanabilen gerçeklikler olduğunun farkına varıldığında sanat da duyucu, izlenimci bir şekil kazanmıştı. Empresyonizmle birlikte ressam geleneksel atölyelerden dışarı çıkmış, doğayı gözlemlemiş, yeni bir dünyayı ışığın dünyasını ve rengi keşfetmişti. Resmin ilgi alanı formdan, konturdan, ışığa ve renge kaymıştı. Bu ışık beyaz bir ışık değil tayf renklerinden meydana gelmiş prizmatik bir ışıktı. Rönesansın, mekan, anatomi, perspektif, renk ve ışık anlayışıyla, Barokun hareket anını belirleyen ampirik zaman anlayışıyla da bağlar koparılmıştı. Doğanın belli bir

⁵ Turani Adnan, ... , s. 38.

an içinde görünüşü ve nesnelerin görüldüğü gibi resmedilmesi önceleri olduğu gibi resim yapmayı öğrenmek değil, görmeyi öğrenmek önemliydi. 17. ve 18. Yüzyıl aklın soyut mantığına dayanıyordu. 19. yüzyıl ise, teknik ve icatlar yüzyılı olmuştur. Öyle ki gözlem, deney ve teknik yeni düşünceleri oluşturuyor ve bu çağ insanın ortaya koyduğu değerleri biçimlendiriyordu⁶.

Neo-Empresyonistler biçimi tekrar ön plana çıkarma çabalarını, nesne yüzeylerinin ışık ve gölge renkleriyle gösterilmek istenmesi ve renk tuşlarının egemen olarak yan yana kullanılması biçimin dağılmasını engelliyordu. Rengin fırça darbeleriyle karıştırılmadan yan yana kullanılması bunların birbirine etki yaparak renk karışımlarının optik olarak ve gözün retina tabakasında oluşmalarının istenmesi, yaratıcılıktan çok mantıklı bir renk düzenini gerektirmişti.

Psikoloji biliminin gelişmesiyle birlikte temeli oluşmaya başlayan Sembolizm ise, lirik duygulara karşı bir tepki olarak metafizik ve psikolojik olgulardan faydalanmış bünyesinde aşırı bir öznelcilik bulundurmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla gelişen endüstri ortamı, konutların ve iş ortamlarının fiziki yapısının değişmesi ve yaşamın hızlanması toplumda birtakım bunalımların yaşanmasına sebep olmuştu. Ekspresyonist ve Sürrealist anlatımlar bu bunalımların sanata yansıyan biçimleriydi.

Toplumda azalmaya başlayan duygusal değerler 20. yüzyıl sanatını şekillendirmeye başlamıştı. Toplum, insan, doğa ilişkisi yok olmuş, endüstriye yenilen insan gelecek korkusu içine girmiş ve ruhsal birikimler sonucu soyut sanatı meydana getirmişti. Sanatçı endüstriyel ortamda kaybettiği huzuru, kendine ait olan iç dünyasına dönerek aramaya başlamıştı. Sanatta içe dönüş, iç dünya ile ilgili hayatın dış yaşamımızı etkileyen önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştu.

İç dünya ve iç dünyaya yönelik ve orada mutluluğu arama düşüncesi Sürrealizmde kendini daha çok göstermiştir. Sürrealist sanatın dünyası bilinçaltının karanlık dünyasıydı ve insan içinin anlaşılabilirliği bütün açıklığı ile ortaya konmuştu. Bilinçaltı dünyasını sanata yansıtırken, geleneksel sanatın biçim dilini değiştirmeye de gerek duymamışlardı. *Bilinçaltı dünyasının, bilinçli bir sanat etkinliği ile değil, akıl ve iradenin işe karışmadığı bir "otomotizm" içinde ortaya çıkabileceğine inanırlar*⁷. Sürrealizm, toplumsal bunalımların bilimsel çözümünü gerçekleştirilemeyen düşüncelerin vardığı sonuçtu. Düşler, çılgınlıklar, oyunlar, alay gibi unsurlarla insanı olduğu gibi kendi içinde yakalayabilmişti.

Alman Ekspresyonistler ise, yeniliği konu ve içerikte aramış, Almanya'nın içinde bulunduğu sosyal düzen, sınıf farkları, savaştan sakat çıkan insanlar, yeraltında yaşayan insanlar, eğlence yerleri ve büyük kent yaşamı içinde bulunan insanlar bu sanatçıları etkilemişti. Konunun etkisini arttırmak için, hareketli çizgileri, bağırarak renkleri ve biçim bozmalarını kullanıyorlardı. Ekspresyonist eserlerdeki doğa biçimleri her türlü başkaldırıya rağmen tamamen tanıdıklarını yitirmemiştir. İç dünyasında aradığını bulamaması yüzünden uğradığı hayal kırıklığı sanatçıyı doğru biçimli figür ve doğa anlatımından uzaklaştırmıştı.

6 Turani Adnan,....., s. 62.

7 İbşiroğlu N. İbşiroğlu M., "Sanatta Devrim", s. 23, Remzi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, 1991.

Fransız Ekspresyonistleri olan Fovlar, aldatici olarak kabul edilen renklerin ton ve değer uyumunu ortadan kaldırmışlar ve tayf renklerini olduğu gibi kendi ışık değerleriyle kullanmışlardı. Rengi konu ve biçimden uzaklaşarak cılgınca bir içgüdüünün ve coşkunun ifadesi olarak kullanmışlardı. Tamamen içgüdülerinin etkisi altında, duygu ve coşkularıyla sanata yaklaşmışlardı.

Fütürüstler, çağdaş uygarlığın getirdiği, teknik ve bilim alanında yapılan tüm yenilikleri kabul etmişlerdi. İçinde buldukları endüstri dünyası, evrensel bir dinamizm olarak tanımlıyorlar, etkinlikler, devinimler ve hızın da bu dünyanın gerçek yüzü olduğunu savunmışlardı. Natüralist sanatın olanaklarıyla, içinde buldukları dünyanın anlatılamayacağını, bunu anlatmak için ise, sanata eř zamanlı olarak yansıtabilecekleri yeni bir biçim dilinin olması gerektiğine inanmışlardı.

Teknolojinin geliştirdiği fotoğraf makinasının icadıyla birlikte sanatçının renge yönelmesi, tayf renklerini benimseyerek fotoğrafın sahip olamadığı bir anlatıma yöneltmişti. Daha sonra varoluşçu felsefenin etkisiyle kendi iç dünyasına kapanarak bilinçaltına yönelmesi ve kendi olma çabaları Ekspresyonist ve Sürrealist anlatımları ortaya koymuştur.

Fotoğraf makinasının icadı, renkte olduğu gibi başka bir açıdan da sanatçıları etkilemişti. Sanatçılar anlatımcılıktan uzaklaşmaya başlamış, objeleri parçalara ayırıp fotoğraf makinasının yapamayacağı şekilde bir kompozisyon içinde kullanmaya başlamıştı. Parçalanmalarla birlikte nesnelerin dış görünümleri olan biçimleri de yok olmaya başlamıştı. Nesnelere parçalayarak, gerçek fonksiyonlarını ortadan kaldıran kübist sanatçılar doğa biçimlerinin dışlanmasına ve yeni bir yapısal kuruluşun gerçekleşmesine sebep olmuşlardı. Görüntü gerçeğinden uzaklaşan kübistler natüralist sanat geleneğini kırarak yeni bir biçim dili yaratmışlardı. Nesnelerin özüne, değişmeyen yapısına ulaşmanın duyular yoluyla değil, ancak akıl yoluyla olabileceğine inanan bu sanatçılar aklın eleme, çözümleme, ve bileşim gücünü kullanmışlardı.

Empresyonizm, duyular dünyasını, Ekspresyonizm iç dünyanın karmaşalarını, kübizm nesnelerin kavramlarını irdelemişti. şimdi ise, nesnelerin kendisi eleniyor ve salt kavramlar sanata girerek nesnesiz bir soyut sanat ortaya çıkıyor. Doğayla bağlarını koparan sanatçı yaratma özgürlüğüne kavuşarak evrene açılıyor, hazır biçimlerden hareket etmek yerine, yeni biçimler oluşturmaya başlıyordu. Kübistlerle gelen aklın soyutlama ve eleme gücü, Süpramatizm ile yıkıma ve yok etme etkinliğine dönuşmüştü. Dünya bir hiçlik olarak ele alınmış, nesnelerin egemenliğinden kurtulup, evrene açılma özgürlüğü yakalanmıştı. Uygar insanın yaşamı giderek doğadan uzaklaşıyor ve soyut yaşama dönuşüyordu. Soyut sanat ise, artık bireysel değil evrensel bir sanat oluyordu Bilincin eleme gücüyle soyutlamaya ulaşılıyor, iç-dış, öznel nesnel, evrensel-bireysel, düşünce-madde gibi değerlerin karşıtlıklarıyla savařılıyordu⁸.

Sanatta nesnenin ya da figürün ortadan kalkmasına paralel olarak, önceleri Kolajlar, ardından ise, doğrudan nesnenin kendisinin yapıta girmesi ve objenin kendisinin sanatı oluşturması problemi gündeme gelmişti. Böylece

⁸ İbşiroğlu N. İbşiroğlu M., s. 57.

nesnelerin optik görünümleri değil, kendi varlıkları sanatı oluşturuyordu. Dadaizmin amaçladığı bu olgu, şimdiye kadar irdelenmiş tüm değerlerin sorgulanması ve hatta sanatın ne olduğu sorusunun yöneltmesi gereğini ortaya koymuştur. Fakat nesnelerin ortaya koyduğu üç boyutluluk resim sanatını ve heykel sanatını aynı noktaya getirmişti. *Daha önce insanı çağıran bir görünüm ya da ikna edici bir ton niteliğinde olan sanat yapıtı, Dadacılar da bir mermiye dönüşür. İzleyiciye çarpar. Dokunsal bir nitelik kazanır*⁹.

Nesnelerin doğrudan resme girmesiyle, zamanla teknik ve geometrik biçimlerin hareketli görüntülerini sağlayan, yapısal bir kuruluşu amaçlayan Op-Art ile, çeşitli nesnelerin birleşmesiyle elde edilen kompozisyonları amaçlayan Pop-Art varmıştır. Pop-Art toplumda güncel olan iletişim biçimlerini keşfetmiş, onlara eleştirel bir bilinçle yaklaşmış, varolan bu iletişim ortamını çekici kılmaya çalışmıştır.

Nesneyi cephe alan bir başka üslup da Minimal arttı. Nesneyi mümkün olduğu kadar yalın bir biçimde kullanmışlardı. Önemli olan, nesnenin dokunsal varlığının ötesinde aldığı biçimdi. Nesneden uzaklaşma sanatı, Land Art'a kadar götürmüş, nesne oluşturmadan insanın yaşadığı doğa içerisinde ki şekillendirmeler ve düzenlemelerle örneklerini vermiştir.

Kavramsal sanata gelindiğinde, insanın maddeyle olan ilişkileri özellikle algılamaları sorgulamaktadır. Temel olan ve yeterli olan düşünce gücü yalnızca sanatsal önermelerin ortaya konması olarak değil, sanat kavramının bütün yönlerinin, bütün içeriğini derinliğine sorguluyor. Kavramsal sanatçılar genelde akılcı olmaktan çok gözlemcidir. İnsan mantığının ulaşamadığı çözümlere varmak isterler.

Sanat olgusu, tarihsel süreç içerisinde, üslup açısından sürekli değişim göstermektedir. Topluların önem verdikleri değerlerin ve yaşam biçimlerinin farklılık göstermesi ve bunun sanatı yönlendirmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Her yaşanmış dönem kendine özgü değerler ortaya koymuş ve bu değerler sosyolojik, ekonomik, ideolojik, psikolojik vb. unsurları şekillendirdiği gibi sanatı da yönlendirmiştir. Sanatçı ise bu oluşumlara olumlu ya da olumsuz yaklaşımlar göstererek eserini vermiştir. Sanat eserleri ise, ya boyun eğmek adına ya da inkar getirmek için toplumlara simgeleştirmiştir.

Daha önceleri yeni değerlerin oluşması için belirli bir süreç gerekiyordu. Gelenekselleşmeye başlayıp özelliğini yitirdiği zaman yerine karşıtı olan yeni değerlere bırakarak gelişen sanat, çağımızda, sanatçılar ve hatta tek bir sanatçıda gözlemlenen değer çatışmaları olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüz sanatçısı tek bir olgu üzerinde yoğunlaşmadığı gibi, insana, topluma, mekana vs ait her olayı, enerji ve hareketi nesneyi ve tüm varolanları bir arada kullanabilmektedir. Her türlü bilimsel çalışma ve teknoloji sanatın içine girmiştir. Geleneksel ressam şovalyesinin yerini her türlü araç ve gerecin bulunduğu atölyeler, laboratuvarlar, sokaklar, tuvalin yerini, enstelasyonlar, laser gösteriler, bilgisayar, sergi salonları ve müzelerin yerini ise, şehrin herhangi bir yeri almıştır.

⁹ Wolter Benjamin, "Pasajlar", çev. Ahmet Cemal, s. 66, Yapı Kredi Yayınları, II. Baskı, İstanbul.

KAYNAKÇA

1. GÖKBERK Macit, "*Macit Gökberk Armağanı*", Evrensel Bir Uygarlığa Doğru, TDK, Ankara, 1983.
2. KÖKNEL Özcan, "*Çağdaş Düşünce*", Çağdaşlık ve Yaratıcılık, ADA Yayınları, İstanbul, 1987.
3. İBŞİROĞLU N. İBŞİROĞLU M., "*Sanatta Devrim*", Remzi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, 1991.
4. TANSUĞ Sezer, "*Resim Sanatı Tarihi*", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
5. TUNALI İsmail, "*Macit Gökberk Armağanı*", Sanat Felsefesi Açısından Tarihsel "Değişme" ve "Süreklilik", TDK, Ankara, 1983.
6. TURANİ Adnan, "*Çağdaş Sanat Felsefesi*", Varlık Yayınları, İstanbul, 1974.
7. WALTER Benjamin, "*Pasajlar*", çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1995.